

OBJEKT A SMYSEL OBJEKTU ¹⁾

MICHAL TOPOLSKÝ

1. Úvodom.

Dnes existuje v myšlienkovom svete najväčší chaos v každom odvetví ľudského snaženia. Preto nám aj konkrétne uniká z rúk a život sa nám rúca. Ak toto jeho zanikanie chceme zastaviť, ostáva nám jediná možnosť: prepracovať sa k jeho základom.

Naša úvaha má tiež takýto smysel. V oblasti filozofie a skúmania »posledných« vecí človeka vyberáme z mnohých štúdií otázku dnes u nás vari najpertraktovanejšiu a pokúsime sa do nej vniesť trochu svetla. Totiž otázku existencie objektu, jeho smyslu a tým aj, ako uvidíme ďalej, existenciu duše.

2. Dvojstránkovitosť noetického obsahu.

Keď však chceme, aby sme pri súčasnom štúdiu neupadli do omylov, vo vedách tak častých, a aby sme hneď na počiatku nevychádzali z faktov, ktoré treba najprv vlastne vysvetliť, počnime svojou osvedčenou metódou: »...berme veci tak, ako sú nám dané, bez akýchkoľvek pobočných prídavkov.«² Urobme východiskom svojho pozorovania tzv. zážitkový obsah, alebo správnejšie, akt, ktorý sme už v predošlých štúdiách nazvali vedomým. Zamyslime sa nad otázkou čiste logickou — čo znamená a čo v sebe obsahuje zážitkový obsah, zaradený vedami i nami do rámca obsahov subjektívnych, psychologických a ktorý každý z nás môže v každom okamihu pozorovať: »dieťa chytá sviečku«. Vezmeme tento akt v celej jeho primárnej a štrukturálnej jednoduchosti a abstrahujme od obsahov, ktoré k nemu prikladáme už my, dospelí. Čo v ňom zistíme?

Objektívnemu pozorovateľovi pri správnej analýze hneď napadne, ako to zistil i H. Driesch: v čistom jadre pri tomto vedomom akte pozorujem z obsahu iba dva obsahové znaky — počiatok (pohyb ruky) a záver (spočinutie ruky na sviečke). Počiatok pritom poukazuje aj na reaktívnu schopnosť nositeľa aktu (akt chytania, vzťahovania ruky), ktorý je obsahom nášho vedomého aktu, záver je zasa jeho ob-

¹ Táto úvaha je pokračovaním práce, ktorá vyšla knižne pod názvom: *V hľadani človeka*. Filozofia osobnosti a kultúry, sv. I., Petrovec 1943, str. 288, ako 5. sv. edície Slovenskej Jednoty a tvorí ďalšiu súčiastku jej problémov.

² Marx—Engels, sv. XIV, 651, cit. podľa J. Stalina, *O dialektickom a historickom materializme*, Bratislava 1945, str. 20; tiež Durkheim, *Pravidla sociologické metody*, Praha 1926.

sahom (smysel aktu). A keďže sa pri opakovaní ukáže, že tieto dva prvky javove (zážitkove) vždy spolu existujú, prichádzame i k tretiemu zisteniu, ktoré však už môže mať povahu ak nanajvýš zdôvodnenej hypotézy, že totiž medzi počiatkom (aktom) a záverom (smyslom-obsahom) je určitá existenčná poviazanosť. Obidva tieto zjavy dostávajú tak povahu celku a stávajú sa znakom výrazu určitého organického vzruchu: $A + B = AB$, alebo ešte lepšie $A + B = (A + B)$. Čiže zážitkový obsah obsahuje aspoň dva elementy (prvky).

Vedomý akt, ktorý sme skladobne rozobrali podrobne už v minulých štúdiách, stáva sa takto nielen znakom života, ale súčasne znakom určitého obsahového zafarbenia daného života. A pozorovateľ (majiteľ zážitkového obsahu) v dôsledku toho môže usudzovať na dvojakú vec: a) ponajprv, že má ozaj do činenia s realitou »objektívnou« (a to organickou), b) že táto skutočnosť ako nositeľ vedomého aktu je v danom okamihu naplnená určitým obsahom (smyslom). Aký je to obsah, to je už ťažko zistiť (chce dieťa sviečku chytiť, podržať, odhodiť, atď.?) a ako uvidíme, takéto zisťovanie bude výsledkom iného výkonu. Ale že s obsahom ozaj pri smyslovom akte narábame, zdá sa byť mimo každej dišputy.

A tak teda vedomý zážitkový obsah (okrem zistenej existenčnej rovnice — funkcie) má vlastne dvojakú podobu a dvojaký význam: 1. je v prvom rade znakom života a 2. je prezrádzaním (i keď v hrubom náčrte) určitého zážitkového celku (obsahu). Inak povedané: vedomý zážitkový obsah sa stáva určitým otvorom do uzavretého životného celku, do tzv. ľudskej monády, ako to kdesi povedal nemecký novokantovský filozof Rickert. Čiže smysel (mohli by sme ho, ako uvidíme neskôršie, nazvať i objektom), dostáva podobu »okna«, lebo v určitom, i keď nie presnom smysle osvetľuje svoj začiatkový prvok. V jeho dôsledku je pozorovateľovi daná možnosť tápať per analogiam po obsahovej náplni skutočnosti, čo sa vyznačuje spomenutým aktom vedľa toho, že usudzuje i na určitý vývin existenčnej rovnice.

Ak si však bližšie všimneme práve zisteného faktu, pochopíme hneď, ako táto obsahová vyhranenosť nie je obsažená v celom akte. Fakt, že dieťa dá určitý orgán svojho tela do pohybu, neprezradzuje — až kým sa nezakončí — nič presnejšieho okrem toho, že mám do činenia so životom. A nezartikulovaný akt nedostane obsahovú vyhranenosť ani po svojom zakončení. Z kriku dieťaťa, zo zvieracích zvukov primitívov, nie je možný nijaký jednoznačný záver ($A = B$). Keď však určitý akt ako zážitkový obsah počne mať smysel, keď sa totiž končí presnou formou (chytaním, saním, atď.), vtedy dostáva aj inú náplň. Per analogiam prichádzame tak k poznatku o obsahu určitého vedomého aktu, čiže, inak povedané, zisťujeme približne asi je-

ho príčinu. Alebo ešte inak: vytvára sa zistený už celok A + B, a to rozložením jeho primárnej jednoty a neutriedenosti.

Ale to teraz znamená, že zážitkový obsah dostáva presnú formovú vyhranenosť a povahu objektívacie vlastnej príčiny iba vo svojom závere a v momente záveru. Jasne o tom svedčí jednak reč hluchonemých, jednak bezradnosť lekára pri počiatkoch zisťovania nemoci nemluvňafa. Ak by záver pri akte vôbec vystal, ak by sa skončil na pol ceste, stratili by sme akúkoľvek usudzovaciu možnosť na jeho náplň a tým by sme stratili aj možnosť diskriminácie jeho rôznych výrazov. Čiže bolo by nám znemožnené akékoľvek jeho pochopenie. Ale skutočnosť, že sa každý akt končí presným záverom, dáva nám možnosť súdiť na jeho približnú náplň alebo príčinu. V závere to vlastne znamená, že až v tomto momente treba vidieť najvýraznejšiu podobu vedomého aktu, ako tiež prvok, ktorý sa postupne stane zrkadlom vnútra vlastného nositeľa. Čiže až v tomto okamihu dostane primárny vnemový zážitok novú podobu a zjaví sa na ňom novota, posiaľ neznámej povahy.

Aký je to však prvok? A v akom vzťahu je k procesu, ktorého je záverom? Alebo čo je akt, majúci smysel (budeme ho volať »smyslovým aktom«) a obsah, ktorý z neho vyčítame?

3. Druhá tvárnosť vnemu.

Aby nám jadro objavu plne vyniklo, venujme prítomnej analýze väčšiu pozornosť. Všimnime si totiž, aký bude porovnaný výsledok oboch krajov celkového vnemu? A skúmajme znovu počiatok a záver deja, ktorý vykoná dieťa, chytajúce sviečku.

Keď tak urobíme, hneď začiatok porovnávania nám ukáže, že sám akt chytajúceho dieťaťa je niečo, pre každého evidentné. Pohyb ruky, pohyb nôh, ktoré nesú dieťa k sviečke, jednoducho nutne zapadá do našej zážitkovej oblasti. Je to fakt s tohto stanoviska tej istej povahy, ako boly fakty tzv. fyzikálne. Nemá v sebe ani trochu »voľnej« či normovej povahy. Vstupuje v pole ľudského vedomia v okamihu, keď je takýto vstup možný. Nemusíme ho svojim tvorivým subjektom vyhľadávať a zisťovať, nemusíme ani svojou existenčnou osou podmieňovať súčnosť tohto faktu. Stačí akt pozornosti a už si všimneme skutočnosť, kráčajúceho a rukou siahajúceho dieťaťa tak, ako si všimneme faktu napr. »tam leží kameň.«

Záver aktu už nie je vždy takto apodiktický. Lebo napr. záver nie je proste vždy daný v akte polozenia ruky na sviečku, ako je daný v prípade zážitkového obsahu »tam leží kameň.« Naše zistenia v tomto smysle vyjadrovaly v doterajších našich štúdiách iba polovičku pravdy. Ale ich cieľom ani nebolo viacej. V snahe pochopiť štruktúru a tým jadro človeka zastavovali sme sa iba pri zistení objektívnych

aktových celkov, alebo, ako sme to volali, pri aktoch, majúcih smysel. Na samotný obsah smyslu sme sa nepýtali. Neskúmali sme jeho slo-
ženie. Preto musíme teraz zastať práve pri tejto otázke, a to tým via-
cej, že sa teraz stáva ozaj jasným a samozrejým, že zmienený pozoro-
vaný akt nie je už aj obsahom. A čo by sme akokoľvek pozorovali
seriu nikdy nevidených aktov, čo by sme akokoľvek videli celý ich
priebehový proces, nikdy by sme neprišli k záveru, čím sú významove.
To znamená, nikdy by sme neprišli k ich jadrú, príčine, ktorá ich zro-
dila. (Ani v uvedenom prípade nemôžeme napr. presne vedieť, či dieťa
chce sviečku ozaj chytiť, alebo sa jej chce len dotknúť. A až takéto
rozhodnutie je presným vystihnutím.)

Túto skutočnosť vidno jasne zvlášť na každodenných a bežných
prípadoch. Vezmime napr. prípad už starý, pre svoju nápadnosť sto-
krát užitý. Skúmame pochopenie a učenie sa cudzej reči. Tu zistíme,
že obsah nie je daný čiste vo videní pohybu úst, prípadne v počutí
celého zvukového radu. Márne by niekto napr. čo najviac rozoberal
čiste mobilnú evolúciu výpovede vo francúzskej podobe, ktorá preslá-
vila Descarta: »Je pense, donc je suis!« Kým neporozumieme francúz-
štine, to znamená, kým neprenikneme k obsahu (smyslu) každého
z uvedenej refaze faktov, neprerazíme ani k poznatku, ktorý je v nej
skrytý a ktorý znie: »Myslím, teda som«. To však teraz znamená —
kým neprerazíme k obsahu aktu alebo k poznatku, čo vyjadruje uve-
dený slovný rad.

Ako je tomu v tomto komplikovanom prípade, podobne je i v prí-
padoch jednoduchých. Ani fakt chytania sviečky nemá preto primárne
tej samozrejmosti, ktorú v ňom chceme my dospeli vidieť a ktorú mu
tak ochotne pripisujeme. Ak by sme napr. pozorovali podobne jedno-
duchý akt, lenže týkajúci sa iného, nezvyklého a neznámeho nám ob-
jektu, pochopili by sme to odrazu. A ak by sme sa vedeli dostať na
stanovisko primitíva, ktorý pozoruje kováča, udierajúceho na nákovu,
nesmyselnosť tohto počínania by sa nám stala samozrejmom. Ako a
prečo vidí primitív v týchto pohyboch kúzla a vyčarovaná vyššiu
moc?

To však znamená, že všade treba obsah z aktu, hocako smyslové-
ho a uceleného, proste vylupovať, a že akt, myjúci smysel, a sám smy-
sel (obsah) nie sú jedno a to isté.³ Nuž a ak chceme vec v jadre po-
chopiť, tak nám treba postupovať i vo vyvolenom prípade.

³ Porov. k tomu i zistenie J. Piageta, *La construction du réel chez l'enfant*,
Paris 1937, str. 15, kde sa výslovne hovorí: »Slovom, smyslové koordinácie pomáhajú
upevňovať svet organizovaním akcií, ale nestačia ešte, aby tento svet vylúpili z rám-
ca akcií«. A ako uvidíme neskôr, náš smyslový obsah nie je vlastne ničím iným, ako
týmto svetom, ktorý podľa Piageta treba z akcií vylupovať.)

Čo teda znamená naše zistenie »dieťa chytá sviečku« (t. j. obsah smyslového aktu — čiahnutie dieťaťa po sviečke)! A kde sa tento obsah (»chytá«) v pozorovanom akte nachodí? Chce dieťa sviečku chytiť, či sa jej len dotknúť?

Hovorili sme už, nech by sme koľkokol'vek ráz videli detské čiahnutie po sviečke, nikdy by sme jednoznačne neprišli k jeho obsahovému poznatku. To znamená, v samom vonkajšom (»objektívnom«) priebehu tohto aktu nie je dané nič výlučne podobného obsahu. Keď však pozorujeme záver aktu a keď ten istý zistíme pri viacerom opakovaní, vtedy sa nám jednako vybaví poznatok jeho jadra (obsahu). V čom bude tento objav?

A tu dajme dobrý pozor! Naše pochopenie smyslu aktu nebude záverom iba objektívneho pozorovania a opakovania aktu. Čiže obsah »dieťa chce chytiť sviečku« nebude ležať proste na konci pozorovacieho procesu, idúceho reťazou faktov. Lebo tento proces bude mať vždy tú istú podobu: bude zaplnený radom následných aktov s krajným zakončením zážitkového obsahu »sviečka«. Naopak, obsah »dieťa chce chytiť sviečku« bude niečím, čo k zmienenej reťazi pozorovaných faktov jednoducho zo seba, zo svojej memorovej zásoby pridáme a pridať musíme. Alebo inak povedané, fyzikálne faktum sa premení v poznatok, keď dostane podobu súčtu: fyzikálny fakt, určitý duchovný obsah, (smysel aktu). A kým k takejto náplni nepríde, ani pozorované akty ako zážitkové obsahy neprestanú mať chaotickú povahu prostej obsahovej smesi.

Že je to pravda, zistíme si ľahko v prípadoch, kde nemáme presných ekvivalentných obsahov, totiž v prípadoch, keď nevieme, čo si s nimi počať. Jasným sa to stáva napr. i v prípade, keď vidíme v diaľke človeka a vysvetlíme ho obsahom, je to xy, a keď potom, po menšej dištancii musíme svoje staré zistenie meniť (je to yz).

Vo všetkých takýchto prípadoch vysvitá, ako by obsah nebol mohol byť menený, keby nebol záverom takej povahy, akej sú napr. fyzikálne závery na fyzikálnych objektoch (kvet na pníku atď.). Že sa však obsah dá meniť, ba dokonca musí, je práve dôkazom o inej povahe týchto myšlienkových záverov a o inej súvislosti medzi zážitkovými prvkami.

A tak sa nám zdá byť týmto dokázané, ako sa každý významový (smyslový) akt skladá z dvoch prvkov: 1. z pozorovaného objektívneho, fyzikálneho faktu (zážitkového obsahu) a 2. z jeho pochopenia. Medzi oboma týmito skutočnosťami existuje vzťah matematického súčtu ($a + b = \text{akt}$).

Čo je však každý o sebe zvlášť? A hlavne, odkiaľ berieme smyslový obsah a odkiaľ ho k smyslovému aktu pridávame?

4. Povaha smyslového obsahu.

Najprv však malé upozornenie. Toto zistenie v našom skúmaní je totiž také nové a cudzorodé, že sa zdá ohrožovať celú našu doterajšiu realistickú stavbu. Keď sa naň podívame iba v prvom zistení, pripadá nám, ako by sme ním vlastne rozložili v súčet to, čo sme posiaľ budovali ako jednotu. Lebo ak je každý smyslový akt takto súčtom (akt + smyslový obsah), potom i vedľa všetkých týchto aktov, ktorými sa prejavuje každý organizmus, možno na druhej strane klásť súčet obsahov. Čiže telo sa nám rozpadne nutne v súhrn akčný a súhrn obsahový, v telo a dušu (ducha). Dualizmus ľudskej existencie je proste kategorickým záverom.⁴

Lenže ak sa bližšie podívame na zisťované pravdy, vidíme, že novým poznatkom netvrdíme nič podobného. A akt v jeho celostnom procese nijako nerozberáme (nerozdeľujeme). Jeho zistená plynulosť a celistvosť má preto zostať i naďalej nenaštrbenou a nový poznatok má nám iba prezradiť, že táto logicky zisťovaná organickosť vyzerá nutne inak. Poznávací proces ju totiž vidí vždycky dvojmo a v analýze si ju aj uvedomuje ako dualitu: jedným krajom, počiatkom, ako niečo, čo patrí do rámca obsahov objektívnych, druhým, obsahom (myslom), ako zvláštny obsahový prvok. Alebo jasne a jednoducho: existenčnou formou je to stále celok A, ale noeticky pre pozorovateľa k tejto celistvosti pristupuje aj nový prvok B ako smysel celostného pozorovacieho aktu. Akt poznania dostáva nutne sčítancovú podobu: $A = A + B$. Genezou však je to čosi iného.

Toto je ďalší náš poznatok, ktorý nám hlavne pri ďalšom ozrejmovaní vecí mnoho vysvetlí. Ak sa však teraz podívame naň bližšie v jeho genealogii, zbadáme, že práve jeho nutnosť je novým dôkazom správnosti našich minulých skúmaní. Tento zistený súčet nám teraz prezradzuje, ako by k nemu nijako nemuselo prísť, keby organizmus — a teda aj človek — nebol vo svojej stavbe jednotnou síce, ale predsa len konvergenčnou zauzleninou. To však, že my všetko chceme a musíme chápať v rámci svojej existenčnej rovnice (ja — jeho vzťah k telu — telo) a všetko to vo vzťahu k objektu, alebo schématicky [E(-go)+K(-orelácia)+c(-orpus)] + [r(-elácia)+o(-bjekt)] a že sme preto nutne subjektívni, hovoríme, to nás takto núti vidieť dvojmo veci i s noetickej stránky. Teraz to znamená, že každý náš obsah, ktorý robí určitý biologický (organický) akt smyslovým, je subjektívnym prínosom pozorujúceho subjektu k pozorovanému objektu. Rozumejme, nie že by sám akt bol bezobsahovým, nie že by sa organické

⁴ Porov. Dr. J. Beneš, *Duch a hmota*, Praha 1946.

procesy takto menily v anorganické a mechanické, ale ich celistvosť v pochopovaní nutne dostáva dualistickú podobu, keďže prenikanie v tieto oblasti — akty — nie je inak možné ako vychádzaním z vlastnej subjektívnej zásoby a keďže sa jedným svojím krajom odohráva v najsubjektívnejšom jadre organizmu, totiž v bode E (ego = subjekt), ako bolo skôr dokázané.⁵

Z toho však vyplýva jasný záver: nijaký zážitkový obsah nestráca a nemôže stratíť prvok čiste osobnostný, prameniáci čisto v subjekte. A nech sme prv funkčným postavením akokoľvek rozlišovali a mohli rozlíšiť zážitkové obsahy, nijako ich, ako je to teraz jasné, nemôžeme aj úplne vyniesť z okruhu skutočností výlučne subjektívnych, lebo ich nemôžeme pozbaviť smyslu. Takto sa však stáva, že každý zážitkový obsah dostáva dvojakú podobu a dvojaký tón: a) patrí aj do rámca určitej existenčnej triedy, podmienenej funkčne a relačne, b) ale súčasne má v sebe aj prvok, ktorý nemôže nijako pochádzať z neho samého, lebo by ho nebolo, keby nebolo vnímajúcich subjektov.

Toto je významný poznatok, pretože, keď si ho neuvedomujeme, môže viesť k ťažkým omylom. Keď bližšie analyzujeme napr. staré hylozoistické smery, antropoligizmy a spiritualizovania, objavíme, že všetky tie jednostranné náhľady sú zafažené práve nepoznaním tejto skutočnosti. Lebo od presvedčenia, inak nie príliš vzdialeného od skutočnosti, že totiž pri pohľade na živý organizmus pomocou jeho akcií prenikám aj do jeho duchovných obsahov, ľahko možno prísť k omylu, že podobné obsahy možno vidieť i pri pohyboch akéhokoľvek predmetu. Tým viac, že vlastne v prípadoch primitívneho videnia to tak aj je. Primitív totiž vidí duchovné obsahy (smysel) aj tam, kde ich niet, t. j. pri každom pohybe (smyslovom akte). Preto každému objektu s motorickou povahou pripisuje duchovnú, nielen smyslovú kvalitu.⁶ »Tak domorodci v údolí rieky Purari (anglická Nová Guinea), hovorí i M. F. E. Williams, triedia predmety na živé (animés) a na neživé (inanimés). Predmet sa však zaraďuje podľa okolností raz do prvej triedy, iný raz do druhej triedy. Fajka je neživá; ak ju však zapálime, prechádza hneď do kategórie živých objektov«. Fakt, že tvorí celok s pohybujúcim sa dymom, z nej vychádzajúcim, rozhoduje v tomto kategoriálnom preradení.⁷ Podobne pozorovania u detí, ktoré vyhlasujú, že sviečka žije, keď horí a nežije, keď nehorí.⁸

⁵ Porov. našu spomenutú štúdiu, I. diel.

⁶ Lévy-Bruhl, *L'expérience mystique et les symboles chez les primitifs*, Paris 1938.

⁷ Porov. k tomu i G. Van der Leeuw, *L'homme primitif et la religion*, Paris 1940, str. 4, 22, 25, 31, 33 atď.

⁸ Piaget: *Représentation du Monde chez l'enfant*, Paris 1926, str. 191, V. der Leeuw, op. cit. 151, atď.

A tak vlastne hylozoizmus je záverom na prvý pohľad ani nie tak prekvapujúcim, podobne, ako nie je prekvapujúce dávne i dnešné špiritualizovanie reality vôbec. Kto predsa náš poznatok nemá, kto vo svojich zážitkových obsahoch nerozoznáva práve zistené dva prvky, 1) fyzikálny, ktorý má tón samostatnosti (objektivity) a 2) významový, ktorý je vlastne posúdením patričného obsahu so stanoviska jeho nositeľa a majiteľa, ten chápe takýto záver — a teda aj realitu — ako samozrejmosť. Lenže, keď si teraz uvedomíme, že takéto obsahy sú vlastne subjektívnym prínosom pozorujúceho subjektu k pozorovanému zjavu (objektu), hneď začne vec vyzerať inak, a pri zjavoch sa stane rozhodujúcim nie obsah, ktorý v nich zažívame a vidíme, ale sám priebeh, genealogia zjavu. Čiže, inak povedané, potom pochopíme, že pri roztriedovaní zážitkových obsahov nesmieme stavať na obsahoch ich smyslov, ale na čistých vnemových obsahoch, pozbavených obsahov smyslových. Teda na čistých zážitkových obsahoch bez dodatočného smyslového utriedenia.

Avšak je jasné, čo tým robíme? Chápeme, k akému poznatku sa týmto prepracujeme, keď spomenutý obsah prikladáme k zážitkovému obsahu, ktorý menujeme výrazom »človek«?

5. Problém duše.

Schválne sme sa vo svojich štúdiách posiaľ vyhýbali pojmu duše. Robili sme tak nielen preto, že je to pojem veľmi mnohoznačný a práve preto významove sporný, ale tiež preto, že sme ho vlastne posiaľ nijako jasne v pozorovaných zážitkoch neobjavili. Uvádžanie tohto termínu do našej výrazovosti bolo by preto nielen zbytočné, ale by tiež zatemňovalo našu problematiku, keďže by nikomu nebolo jasné, akú realitu má hľadať za novým pojmom.

Nové skúmanie však vytvorilo novú situáciu. Tým, že sme teraz v skúmaní zážitkových obsahov objavili predsa len čosi »objektívneho« (smyslový akt) a čosi čiste »vnútorného« (smyslový obsah), musíme sa s pojmom duše nielen zaoberať, ale sa s ním aj hneď kvôli jasnosti vypořiadaf. Lebo je jasné, že to, čo my teraz menujeme smyslovým obsahom a čo sme zistili ako nóvum v priebehu skúmaných vnemových obsahov, to práve tzv. idealistickí filozofi niekedy menovali dušou. Je to tým zrejmejšie, keď si ešte uvedomíme, že aj tento náš obsah (mysel) je čímsi k patričnému zjavu čiste pridaným, ako sme práve zistili. A tak otázka existencie týchto obsahov (čiže teraz povedané priamo — duše) stavia sa sama sebou. Čím sú? Čo znamenajú akčne i existenčne? A hlavne — kde sa berú?

Keď si teraz stavíme otázku takto, súčasne, zdá sa nám, chápeme už aj jej zbytočnosť a nečasovosť, lebo v predošlom skúmaní táto otázka bola vlastne in nuce plne zodpovedaná. Tým, že sme zi-

stili, ako sú všetky smyslové obsahy spomienkovými a významovými dodatkami vnímajúcich subjektov k vnímaným objektom, tým sme aj povedali, že ani v súhrne nemôžu byť čímsi iným. Jednotlivý obsah sám, ako aj ich celkové skupenstvo, nemôže byť nič iného ako prvok subjektívny, môj, odohrávajúci sa v ložisku (ego = ja) celkových smyslových aktov, teda v centre subjektu. Myslitelia, zdá sa nám, práve túto skutočnosť nevideli, lebo si ani zážitkové obsahy neutriedili. Preto sa dostávali k záverom, ktoré vlastne pletly veci a ktoré určité a pre subjekt pôsobivejšie prvky nielen z celkového procesu vnímania oddeľovali, ale aj existenčne samostatne fundovali. Tak sa stal človek niečím iným ako 1) vnímaný akt (objekt) a zasa niečím iným ako 2) jeho pochopovaný smyslový obsah. »Vnímané« a »významové«, do zážitkového celku zapojované, rozpadlo sa na dva celky (O + B) a počalo samostatne žiť, existovať. Telo (ako suma smyslových aktov) a jeho obsah (duch, duša), ktorý je — ako je nám to teraz, dúfame, zrejme — práve výrazom jeho smyslovej činnosti, usudzovanej per analogiam z podobných aktov u nás, ako pozorujúcich subjektov, staly sa samozrejmosťou. A samozrejmosťou sa tiež stalo, že telo (zážitkový konkrétny obsah) raz zaniklo, prestalo pôsobiť starým spôsobom, ale obsah-smysel (nakoľko pozorovateľ žil ďalej), trval ďalej. Nuž stalo sa samozrejším už u primitíva a hlavne neskôr, aj stanovisko o nesmrteľnosti, či smrteľnosti tela a duše. Zážitkový obsah (telo) tak dostal sčítancovú podobu (a + b) a počal sa existenčne rozpadávať vo dve samostatné existencie. Lenže chápeme teraz, kde je a čím je fundovaná táto nová súcnosť? A chápeme, ako nie je bez nej možný nijaký zážitkový obsah, keďže sa odohráva nutne v centrálnom a spoločnom ložisku všetkých zážitkov? Na druhej strane zasa chápeme, odkiaľ je v primitívovi evidentnosť v »odúševňovaní«, personifikovaní každého objektu?

A že je to pravda, lepšie, že táto problematika sa zrodila uvedeným spôsobom, vysvitá i z prípadov, keď sa zrodila zle, neoprávnene. Napr. v prípade viery primitívov, fetišizmu atď. Lebo tu ľudia pripisovali zážitkovým obsahom kvality (skutočnosti), ktoré my dnes pripisujeme výlučne telu (organizmu). Smysel pohybu listov na strome a smysel pohybov na tele ľudskom zdal sa byť primitívovi tým istým a jednako ho ovplyvňoval. Preto sa divosi i dnes modlia ku všetkému, čo pôsobí na nich nevypočítateľnosťou pohybu. A modlia sa i k oblaikom. Smyslové obsahy z prípadov jedných zdajú sa im existenčne tými istými, ako z prípadov druhých. A my vidíme: o tomto teraz ozaj ťažko viesť dišputu, ak si inak nevšimáme rozdielu zážitkových obsahov, t. j. ak si celú našu zážitkovú bohatosť nerozanalyzujeme a neutriedime správnym spôsobom, ak ju kauzálne nesviažeme v celok.

Vzdelaný človek, i nábožný veriaci, urobil preto pokrok iba v tom, že na rozdiel od primitíva, svoje zážitkové obsahy presnejšie utriedil a pospájal. Vedel byť ozaj pozornejším k tým istým zážitkovým zjavom, ktoré mal prv a ktoré má i primitív, a vedel vidieť, ako motorickosť v rôznych prípadoch má ozaj rôzne príčiny. Tak práve rozlíšil živé od neživého, čistú materiu od života. A tak a jedine tak z toho istého zážitkového obsahu porobil iné závery než jeho primitívny brat.

Lenže na tomto práve najlepšie vidíme, ako toto rozlíšenie nie je ešte podstatné, ak chceme mať jasno v otázke hodnoty smyslových obsahov. Lebo i keď si myslitelia takto v základe skutočnosť roztriedili, jednako neunikli chybe, že pozamieňali smyslové obsahy v prípade živých organizmov. A tak práve otázka duše ostala ďalej neujasnená. V jednom prípade túto entitu totiž nachádzali i tam, kde ju hľadať znamená činnosť proste protirozumovú (rastlinstvo), v inom prípade ju zasa popierali aj tam, kde ju popierať nemožno, ak ju tým nechceme poprieť všade (Descartes napr. u zvierat).

Takto však náš poznatok dostáva tým viac na cene. Lebo teraz nielen že nám umožňuje chápať starodávny problém duše v jeho jadre, ale súčasne nám tiež ukazuje, čím táto skutočnosť je. A my vidíme, ako v tomto ohľade bolo zbytočné mnoho vynaloženej námahy v dokazovaní a ospravedlňovaní omylu. Lebo duša — ako z uvedeného vidíme — ozaj nie je nijakou existenciou *sui generis* a ani nijakým špeciálnym zhodnotením jej nositeľa. Myslitelia sa práve v tom mýlili, keď zjavy podľa prítomnosti či neprítomnosti tohto fenoménu triedili a kvalifikovali, vyvyšovali alebo znehodcovali. Vidiac v uvedenom obsahu čistý matematický prvok, rozhodne videli niečo viac v úkaze, ktorý tento obsah mal. Keď však my teraz vidíme, ako je táto aritmetická povaha (i keď sme ju tiež uznali), matematickou iba genealogicky, totiž nakoľko sa číselným poradím pre pozorujúci subjekt v rámci zážitkových obsahov objavuje, ale inak — práve, že je záverom aktu, keď ten totiž zapadá do centra aktov vôbec (ego -E) — matematickú povahu nemá a mať nemôže, tým sme už aj ozrejmili, aké mylné a neodôvodnené bolo toto stanovisko a ako smyslove akt-obsah («duša objektu») je iba zhodnotením určitého zážitkového obsahu, a to v tom smysle, že ukazuje na vnútornú účelnosť (mysel), určitého akčného komplexu. Viac. Ukázalo sa nám, ako sa tento pojem stáva kvalitatívnym, keďže po takomto ujasnení vymedzuje vlastne povahu určitých zážitkových obsahov.⁹

Nuž a toto si nám treba preto i zvlášť zapamätať. Lebo po takejto analýze prichádzame i k novému odôvodneniu správnosti nášho trie-

⁹ Porov. o tomto i Kornilov, *Psychologia*; Dr. Grubačič, *Osnovi psihologie*, Beograd 1946, str. 9, atď.).

denia skutočnosti.¹⁰ Ak sa preto niekomu zdalo pri našich počiatkových analýzach, že sme boli povrchní, zanedbávajúc práve najistejšiu realitu, realitu duše, teraz si svoje zdanie môže znova skontrolovať a spolu s nami zistiť, že sa tu o povrchnosti nedá hovoriť. Lebo kvalita vzniká len uvedomovaním vzťahu tohto obsahu k nám, ktorí patričný obsah vnímame, a je jeho zvýraznením a označením. Ako taká môže byť preto až usúdená, a nie zistená.

Ale čo platí vôbec, platí i o špeciálnom prípade. Čo platí pri porovnávaní zážitkových obsahov, u ktorých zisťujeme farby, to platí tiež pre prípady, kde kvalita má podobu smyslu.

Týmto sme sa prepracovali i iným spôsobom k nášmu predošlému zisteniu, že organizmus je celkom, a nie súčtom. Lebo analýzou tzv. duchovných aktov sa nám ukázalo, ako nie je táto duchovnosť (smyseľ zážitkových obsahov) niečím existencionálnym, čo totiž vstupuje v naše zážitkové pole spôsobom obsahov, ako sú — strom, živý organizmus, národ, atď., ale práve naopak: je to vysúdenina, je to spoločný, v subjekte fundovaný koeficient dvoch i viacerých zážitkových obsahov, zasahujúcich naše zážitkové centrum. Obrazne povedané: je to isté hodnotiace meradlo nášho subjektu v rôznych zážitkových prípadoch. Je to oná križovatka zážitkových vplyvov, ktorú sme si obrazne načrtli v predošlých štúdiách a ktorá mala vtedy výslovne osobnostnú povahu a podlohu.¹¹

Avšak či v tomto nevidno nový dôkaz pre predošlé zistenie, že nič nemožno z organického celku vyniesť, aby sme tým už aj neporušili jeho organickú existenčnú rovnicu? A nie je toto iba novou oporou pre tvrdenie — čo platí pre »môj« prípad, ktorý priamo zažívam, platí per analogiam i pre prípady iné, podobné.

Ale tým potom už aj zisťujeme, ako podobné kvality možno nájsť všade, kde pozorovať pohyby, naplnené smyslom, že teda tieto pohyby majú všade podobný podklad. Čiže duša je všade tam, kde automatické pohyby, akcie majú — nakoľko majú — význam, smysel.

Znamená to však teraz, že duša — duchovná kvalita, kvalita, ktorú sme pomenovali dušou — stratila význam? Zaiste nie. Lebo keď skutočnosti pripisuješ neadekvátne vlastnosti, tým ju ešte nijako nemeňíš a nezošlachťuješ. A keby napr. myslitelia i dosiaľ boli vyznávali Ptolemeiov geocentrický systém, tým by jednako zem neboli zastavili, ani by slnko neuviedli do pohybu. Len svoje výpočty by museli znova a znova meniť. Len život by sa im znova a znova neosvedčoval.

Ako je to v jednom prípade, podobne je vo všetkých prípadoch (v tejto súvislosti). Preto nie je tragédiou objav pravdy, lebo sú sku-

¹⁰ Porov. našu štúdiu *V hľadani človeka*, sv. I., kap. III.

¹¹ Porov. *V hľadani človeka*, I. 176.

točnosti, ktoré nijako nezmeníš. Pre problém duše to platí vo zvýšenej miere. Keď sme sa teda teraz, ako veríme, prepracovali k jej jadru, tým sme len vykonali svoju odbornú povinnosť. Áno, toto uvádzam na ospravedlnenie nechápavcom — konať odbornú povinnosť je najvyšším poslaním človeka. Z takejto činnosti totiž vyrastá pre spoločnosť spoločný úžitok. Ľudia prestávajú stavať na omyloch, prestávajú takto vždy menej podliehať zo zaslepenosti natvoreným omylom a stávajú sa pevnejšími, v živote odolnejšími. Budujú rýchlejšie a správnejšie.

Ako je tomu v iných vedných odboroch a prípadoch, práve tak je tomu, i keď ide o noetiku a noetické poznávanie duše. Lebo teraz z nášho poznatku vyrastá jasný záver: ani dušu nemožno polepšovať bez toho, aby sme to nepozorovali na smyslových aktoch organizmu. Duša totiž miesto existenčnej entity stala sa entitou kvalitnou a teda — výrazom. Nemôže existovať — to je jasné — nikde bez svojho fundamentu, objektívneho aktu. Pre pedagogiu to znamená, že sa treba starať, keď chceme dieťa zošľachtiť, o celý organizmus, teda o zážitkový obsah. A ako norma naozaj platí len vtedy, keď je skutočnou zauzleninou akčného komplexu, tvoriaceho organizmus, ako jednotný zážitkový obsah. Čiže, nie slovo a vyznanie, ale až skutky sú výrazom jadra (obsahu)!

Teraz však zastávame pred otázkou: kde sa táto duša, tento smyslový obsah zážitkových obsahov berie? Skúmajme teda v tomto smere!

6. *Smysel ako »obiectum«.*

Predne si tu však ešte zistíme toto: skúmanie smyslového obsahu priviedlo nás k významnému poznatku. Smyslový obsah — duša — dostala totiž svoju pravú podobu. Z neznámych krajín presťahovala sa definitívne v centrum osobnosti a stala sa výrazom podstavca, ktorý sme prv nazvali zvažovateľom významu zážitkových obsahov.

Ak sa však teraz na tento smyslový obsah poďívame aj s inej stránky, pridáme k náhľadu, že sme ešte vždy nevyčerpali jeho ďalekosiahly význam a dosah. Lebo napr. už prosté pozorovanie vzťahu medzi zážitkovým obsahom, ktorý sme naplnili smyslom, a medzi iným (ba viacerými) organizmom, ukáže nám na približnú podobnosť významových (smyslových) obsahov. Všetky deti totiž budú utekať pred psom. A väčšina dospelých, pozorujúcich utekajúce deti, predsa bude deti presviedčať o nemiestnosti ich strachu a teda úteku. Podobnú rovnakosť objavíme v prípade, keď sa pred skupinou ľudí nájde zážitkový obsah, pomenovaný »krásna ruža«. Tu sa tiež asi približne všetci ľudia budú snažiť o podobný postup: pôjdu k videnej ruži, budú sa snažiť ju privoňať, prípadne viacerí ju budú chcieť aj odtrhnúť.

Čo to znamená? Veľmi pravdepodobný fakt, že ľudia v podobných prípadoch objavili v zážitkovom obsahu podobný smyslový význam (obsah). Teda — i keď zážitkový obsah každý z nich zažíva zvlášť a špeciálne podľa vlastnej existenčnej rovnice (ako sme to prv zistili), či naň odpovedá alebo nie, jednako obsahove nadväzuje asi na približnú podobnosť. Konečne totiž, že v nekonečnej zážitkovej rozlohe vidieť predsa určitý, približne podobný prvok. Jasná je cena tohto?

Aby však táto naša domnienka nezostala domnienkou, vráťme sa k špeciálnym prípadom. Skúmajme prípady reakcie ľudí na určité zážitkové obsahy. Vmyslime sa do procesu, ktorý sa odohráva v rôznych subjektoch, pozorujúcich elektrický drôt. Pri správnej analýze zistíme najprv absolútny významový rozdiel. Totiž mnohí z pozorujúcich ľudí budú sa voči spomenutému drótu chovať ako voči ktorémukoľvek inému drótu. Je vedľajšie pritom pre nás, že mali zlé poznanie. Nás tu zaujíma fakt, že rozhodne nejaký poznatok (zážitkový obsah) mali a že my práve z ich spoločného uchopenia smyslového obsahu, ktorý sa u nich viaže k zážitkovému obsahu — drôt, môže prísť k záveru o ich približne jednakom pochopení skutočnosti. A porozumieme to zasa uchopením smyslových obsahov akčných (motorických) reakcií, z ktorých sa v našom zážitku existencia spomenutých subjektov skladá. Keď potom podobným postupom pochopíme jednakosť obsahového úsudku pri pohľade na drôt, u druhej skupiny spomenutého shľuku ľudí, ktorá bude postupovať celkom ináč, tým sa nám stane ešte zrejmejším, ako pre pozorovateľa smyslový obsah zážitkového obsahu dostáva celkom špeciálny význam. Viacej. Spomenutým spôsobom dostaneme vlastne z pozorujúcich a pozorovaných subjektov, skupinu tých istých vnemových obsahov. Lebo kým toho nebolo, ani časove odrazu vnímané subjekty nijako k sebe nepatrily. Netvorily skupinu. A ak by niekto chcel tvrdiť opak, mohli by sme s tým súhlasiť iba potiaľ, že prípadná ich skupina má podklad čiste priestorový, sumárny a teda priestorovo-relačný. Je to prosté radenie, prípadne časové grupovanie. Keď však pri analýze spozorujeme, že sa vo všetkých týchto subjektoch v určitom okamihu a pri pohľade na určitý objekt (za jeho prítomnosti v prostredí rôznych objektov) objavil »asi« istý smyslový obsah (»drôt treba či netreba chytiť«), vtedy toto nové skupenstvo dostane celkom novú podobu. Nebude už stáť iba viac-menej trpne (ako drevo) vedľa seba, ale sa zriadi okolo spoločného zážitkového obsahu. Poviaže sa. A rozumejme, nie aby, hádam, týmto obsahom zmienené subjekty splynuly; taký záver by bol úplne nelogický z našich celkových doterajších úvah. Dostanú sa však približne na tú istú citovú existenčnú rovnicu, ako to vysvitá z ich reakcií, a teda vytvorí sa medzi nimi určité neviditeľné

Lebo ak sa teraz dobre zamyslíme, vidíme, že nám predsa umožňuje určitú objektiváciu, či aspoň záver na určitú možnosť v tomto smysle. A ako sa nám neskôr ukáže, bude ono vlastne podkladom výstavby tzv. sociálnej reality, ktorú posiaľ menujeme normou.

Podľa toho tzv. smyslový obsah (duša) má väčší význam, než sa to na počiatku mohlo zdať. Rickert mal pravdu, keď tvrdil, že jediným prostriedkom, ktorý umožňuje prekonať čiste subjektívne hranice vnímajúcich subjektov, je smysel vnímaných objektov (my hovoríme — zážitkových obsahov). Lebo naozaj naše krátke skúmanie veci už hneď v počiatku zdá sa svedčiť, že je to tak. O tom zvlášť vypukle svedčí aj chovanie takto vytvorenej skupiny, ak si ju bližšie všimneme. Táto skupina ľudí totiž, práve že bola zachvátená (a iba niekoľko bola), tým istým významovým (smyslovým) aktom a obsahom, počala splývať spolu i akčne. Dohodla sa preto rýchle i na spoločnej norme postupu jednanía a počala sa tak stále viac približovať vnútorným zanietením a zápalom.

Čo to znamená? Že na podklade podobného smyslového obsahu vytvorila sa pôda pre väčšiu dôveru, pre vzájomnú imitačnú schopnosť, náklonnosť a tak pre vznik niečoho, čo nikdy u človeka samotného neobjavíme.

Avšak týmto už predbiehame výklad a dostávame sa na pole, ktoré nie je dostatočne vyskúmané. Urobme tu preto v tomto smysle záver a zistíme si len, že naozaj objavením smyslových obsahov, teda duše, skutočnosti, objavili sme vlastne úplnú novotu v doterajšom našom postupe. Nielen že sme zistili novú kvalitu na smyslových aktov, koniec-koncov teda i na človeku, ktorý je pre iného tiež iba súhrnom smyslových aktov, ale sme súčasne už teraz zistili, ako táto nová kvalita (bez ohľadu na to, že prestala byť existenciou) bude hrať významnú úlohu v celkovom životnom zápelení človeka.

7. Základ objektivnosti.

Aby sme však pri ďalšom výklade ešte viac chápali dosah nového zistenia, ozrejmime si najprv našu predošlú otázku a skúmame, čím a ako je fundovaná táto nová kvalita, ktorá dostáva už náter objektivnosti? A v čom je jej objektivnosť? Lebo len z uvedeného by mohlo prísť k omylom. Výraz »objektivnosť« v tomto spojení totiž nutne dostáva dvojznačný význam, treba ho preto geneticky vysvetliť.

Avšak ozrejmenie tejto veci je nutné ešte i z významnejších dôvodov. Aby sme totiž v našom celkovom pochopení človeka našli správne miesto i pre tento nový zjav, musíme sa zaoberať jeho genezou. S tohto stanoviska sa stavia otázka, ako vlastne zistený smysel (duša) vzniká a čo znamená v ríši existencií? Ako je fundovaný v sub-

spoločné vlákno, na podklade ktorého ich akcie splynú v jeden veľmi podobný významový (smyslový) celok, ktorý sa potom aj stane naším spoločným záverom (poznatkom). A toto je práve cenné zistenie. Jekte a akú má formu? Je čímsi celistvým, či je to existencia složená, ako tvrdily doterajšie psychologie (asociačná, štrukturálna, atď.)?

Keď sa do týchto a podobných otázok dôkladne pohrúžime, už na základe minulých skúmaní zistíme, ako tento »smyslový« prvok je vlastne ekvivalentom výrazu, ktorým označujeme zásah určitého zážitkového obsahu na existenčnú biologickú rovnicu. Podľa toho je vlastne hodnotením určitého zážitkového obsahu so stanoviska existencie subjektu, ktorý je práve nositeľom zmienenej obsahu. Palica napr. má iný význam a zážitkový obsah »palica« dostáva aj iný smyslový obsah u detí a u dospelých. U prvých je to jednoducho smyslová mnohoznačnosť, možno ju použiť ako prostriedok k bitke, k nabavovaniu iných objektov, ale zasa potom i ako predmet najrôznejších hrových kombinácií — je to kôň, prípadne loďka, atď.; kým u dospelých táto mnohoznačnosť je už zredukovaná na najnižšiu mieru. A u primitívov, prípadne u zvierat, jej významové bohatstvo takmer úplne mizne. To znamená, že zážitkový obsah dostáva význam — smysl — iba podľa možnosti, akou ovplyvňuje životnú existenciu svojho nositeľa. Čím je toto ovplyvňovanie rôznorodejšie, tým aj smyslová bohatosť viacej rastie a naopak. A zážitkový obsah »palica« má podľa toho i najrôznejšiu smyslovú (významovú) podobu (dušu). Formálne je to síce niečo stále isté, ale významové, smyslom, predstavuje rôznorodosť najvýznamnejšieho stupňa, zdôvodnenú a vybudovanú však iba na podklade existencie zistenej existenčnej rovnice, ktorá zmienný zážitkový obsah vie pochopiť v najrôznejších významoch.

Vedie to teda k podobnému záveru, aký sme si zistili už prv, že totiž smysl zážitkového obsahu vzniká v jadre zážitkového zažívania, alebo v centre vzniklých zážitkových osí, aby sme použili výraz, v našich štúdiách už zaužívaný. Nie je to čosi per se existujúceho, ako chceli tvrdiť a veriť rôzne (hlavne idealistické) ontologické smery, ale je rezultantou, vzniklou a jedine možnou na podklade biologickej existencie, a to v jej vedomom vystihovaní zážitkových obsahov. Jej nosnou pôdou je proste žijúci a uvedomujúci si subjekt, lebo bez tohto nijaké zhodnocovanie nie je možné. Podľa toho ani kvalita, ktorú sme nazvali dušou.

Podrobný rozbor nám však ukazuje i na inú významnú chybu v doterajšom psychologicko-noetickom výskume. Lebo len teraz vidíme, ako vlastne najintímnejšia subjektívnosť bola akosi premietnutá mimo sféru subjektu, z centra subjektu (E) do periférneho bodu (objektu), a to nie ako objektívnosť samotná, totiž ako prvok, prameniáci v ob-

jekte, ale ako to, čo spomenutý objekt (o) pre nositeľa zážitkového obsahu v každom jednotlivom prípade zvlášť a zvlášť znamená. Inak povedané: k omylu prišlo následkom egocentrického zaobalenia prvku, ktorý sme nazvali už prv objektívnym¹² a v dôsledku toho je pre zosubjektívnenie, pre citové vnútorné a čiste vlastné zvrúcnenie i opačného konca noetického relačného vzťahu. Nuž chybný záver z toho bol už nutnosťou: skutočnosť musela dostať najrôznejšie zafarbenie. A keďže nikto nechápal, ako je už v zárodku zle poňatá a usmerňovaná, muselo prísť i k názorovým treniciam dogmatického rázu. Lebo z uvedeného priamo názornou jasnosťou plynú poznatok, ako smyslový obsah v jednom prípade, napr. v poňatí jedného subjektu, nemôže mať platnosť obecnú. Špeciálnosť biologických existencií, ktorú všetci viac-menej uznávame, takúto požiadavku už a priori vylučuje, ako to chápe i švajčiarsky filozof Fritz Medicus.¹³ Z toho plynú pochopenie, že smyslový obsah ako nositeľa objektívneho prvku, či iba možnosti jeho objavovania, treba inak poňat a vysvetliť. Ďalej, že v závere objektívnosť bude ležať až za týmto ozajstným oknom do objektívneho sveta, čiže okno samé ešte nie je nijakou objektívnosťou!

Je jasné, ako sme týmto hnaní k osobnej obozretnosti a noetickej relativite? A ako musíme byť v spoločnosti a spoločenskom obcovaní skromní, ak nechceme byť násilní a ak chceme sotvať v rámci humanity? Konečne chápete, ako tie doterajšie objektívne obsahy (mysel, idea, veci atď.) sú až príliš osobnostne podmienené?

Nuž a významné je, aby sme si tento poznatok v tomto smysle zapamätali a aby sme ho mali na zreteli hlavne, keď ide o iného a o naše požiadavky voči nemu. Toto je potrebné tým viacej, keď si ešte z uvedeného pripomenieme, že jednoducho niet (okrem niekoľkých zriedkavých momentov v najčasnjšom detstve) vnemu a zážitkového obsahu bez dodatku smyslového obsahu, lebo jednoducho niet zážitkového obsahu, ktorý by sa vymykal z korelačného vzťahu: e(go)-r(elácia)-o(bjekt). (ErO). Subjektívnosť a zosubjektívizovanie všetkých prvkov tohto vzťahu je preto nutnosťou. Ale tým aj pôda pre omyly nachádza sa na vývojovej ceste každého i najgeniálnejšieho človeka a nutnosť výskumu zjavov, v ktorých narábame čo aj s najčistejšou duševnosťou, je jednoducho neodmysliteľnou.

8. Cesta k objektívnosti.

Táto pravda núti nás byť tým obozretnjšími v našom skúmaní, lebo teraz ide jednoducho o to, aby sme sa ozaj postupne prepracovali

¹² Porov. našu štúdiu, I. diel, I. kap.

¹³ *Vom Wahren, Guten und Schönen*, Zürich 1943, str. 33—34.

aspoň k určitým možnostiam obecnjšieho dosahu. Tým viacej, že ľudia v živote aj jedajú, ako by takúto obecnosť už mali, dostávajú sa pritom každého dňa z konfliktu do konfliktu. Nám už preto, že sa chceme dostať nad túto každodennosť, treba hľadať, ako sa omylom vyhnúť. Na ktorej pôde omyly vznikajú, sme už zistili, preto teraz skúmame otázku, čo je ešte za touto pôdou.

Keď však začneme otázku skúmať po poriadku, prideme k takému-to primárnemu zisteniu: v zážitkovom obsahu, vyjadrenom korelačnou osou (ErO), videnie určitého objektu, má podobu, ako sme to už skôr zistili — človek stojí pri strome a bije palicou okolo neho. (Človek, sadiaci strom). Človek (ja) ako nositeľ zážitku, stáva sa subjektom (E), človek ako pozorovaný spolu s bijúcou palicou, teda s akciou, objektom (O). Vo všetkom tom však ešte stále niet obecného obsahu, ktorým by sme zamenili tento hrubý zážitkový obsah, náčrt, a smyslový obsah — človek sadi strom — treba ešte vysúdiť. Teda od súdu — človek sadi strom — sme ešte stále ďaleko. A vonkoncom nemusí byť isté, že takáto zážitková relácia, naplnená uvedenými obsahmi, musí toto znamenať. V prípade, ktorý sme napr. my zažili a skúmali, vôbec nešlo o sadenie stromu, ale proste stĺpov do chmeľnice a iba s prístupnou možnosťou, či by sa nestaly aj stromom. Odkiaľ sa potom berie smyslový prvok pri zážitkovom obsahu (»sadí«) a ako geneticky narastie? Čím je, keď je už vo vedomí prítomný, zistili sme práve v predchádzajúcich úvahách. Ale ako je možný, ostáva problémom.

A tu nám zmienený akt ukazuje, že k jeho objavu nemusí viesť, ba väčšinou ani nestačí, jeden akt. Či už vezmeme príklad »dieťa chytá sviečku«, alebo príklad práve uvedený, ani v jednom prípade nemôžeme dôjsť k presnému poznatku, že je tomu tak a tak a že patričný subjekt to alebo ono chce. Aby takýto smyslový obsah mohol byť k určitému zážitkovému obsahu pridaný, je jednoducho nutná reťaz následných aktov: musíme dávať pozor, či dieťa sviečku ozaj podrží v ruke alebo nie, či patričný človek, čo sadi drevo, ozaj prikvačí naň drôtové chmeľové vedenie. Inak povedané: musíme dávať pozor na vznik vzťahov, relácií, nielen medzi pozorovanými objektami a pozorujúcim subjektom, ale i medzi týmito objektami (O₁, O₂...) samotnými. A až potom započne dohad a súd (S—P, alebo S—P₁, P₂... atď.) Znamená to, že smyslový obsah sa rodí v okamihu konvergenencie aspoň dvoch (v prvom prípade ani tieto nestačia), alebo viacerých zážitkových a obsahových korelácií a aj to jedine v okamihu ich križovania, alebo po našom, v okamihu ich uchopenia v centrálnom korelačnom bode (Ego). Kým k takejto skutočnosti nedôjde, je vylúčená akákoľvek možnosť zafarbovania zážitkového aktu pozitívnym a presným

smyslovým obsahom. Logicky povedané, súd S—P je stále nemožný, alebo len krajne v hypotetickej forme, ktorá nám dovoľuje napr. aj súd: Človek je uhlopriečka.

Lenže toto znovu aj upozorňuje, ako je smyslový obsah (duša) nutne a vždy výlučne subjektívnym — relačným a ako si preto nemôže robiť nárok na obecnú platnosť. Smyslový obsah totiž, okrem toho, že je čiste subjektívnym a teda vnútorným, zrodí sa v určitých subjektívnych centrách (E) i za okolností menej komplikovaných. Dokonca sú prípady, keď smyslovým obsahom bol naplnený i jednotlivý akt. Deti ho napr. vynachádzajú veľmi jednoducho. V iných prípadoch je zasa záverom ďalekosiahlych obhliadok a veľkej trpezlivosti (pri vedeckom postupe). Tento konvergenčný postup robí ho preto dvojdimenzionálne relatívnym a singulárnym.

I keď je jeho nosnosť jasná a práve preto až príliš úzka, jednako nie je smyslový obsah bezcenný. Lebo kto jeho genezu pochopil tak, ako sme práve uviedli, ten práve tým, ale aj jedine týmto pochopením získava. Pre toho totiž každý smyslový obsah (ale i každá konvergenca viacerých smyslových aktov) nutne sa stáva problémom, ale tým aj otvorom k objektívnosti. Ani tieto objektívnosti nebudú síce extrapsychické, lebo také proste nemôžu byť, ako sme to dokázali podrobným rozborom, no jednako ich cena a dosah je väčší, ako ho vidíme u spomínaných smyslových obsahov. Tým práve získavajú na cene a tak sú jediné, na ktoré sa možno spoľahnúť.

Teda ozrejmime si, ako sa k týmto objektívnostiam prichádza a aké sú to objektívnosti?

Z toho, čo sme hovorili o smyslovom obsahu, vyplýva, že je záverom. To znamená, že sa skladá, alebo prinajmenej nadväzuje vždy na čosi predchádzajúce. Kto chce preto dosažnosť smyslového obsahu v jadre pochopiť, musí sa prepracovať k týmto prípravným momentom. Musí ísť v analýze od smyslového obsahu, vyjadreného alebo naznačeného slovom, akosi za sféru čistého jadra a centra koleračných zážitkových osí. To je práve cesta, o ktorej sme povedali, že vedie k objektívnosti. Lebo tomu naozaj aj tak je. Všimnime si len bližšie postupu od tejto zauzleniny a pochopíme hneď, ako sa rozborom smyslového obsahu rozbiehame na najrôznejšie strany a najrôznejšími smermi, len aby sme našli objekt, ktorý má poznaný význam.